

Εισαγωγή

Εισαγωγή

Ο Συνήγορος του Πολίτη για το 2021

Το 2021 οι προκλήσεις για την κοινωνία, την οικονομία και τη δημόσια διοίκηση υπήρξαν έντονες και πολλαπλές.

Η παγκόσμια υγειονομική κρίση, συνέπεια της εξάπλωσης του ιού COVID – 19 και των μεταλλάξεών του, αναμφίβολα υπήρξε ο πλέον καταλυτικός παράγοντας που διαμόρφωσε την καθημερινότητα του πληθυσμού της χώρας.

Παράλληλα, το 2021 έφερε με emphaticό και δραματικό τρόπο στο προσκήνιο τις συνέπειες της κλιματικής κρίσης, αλλά και των ελλειμμάτων και αδυναμιών του υφιστάμενου πλαισίου για τη διαχείρισή τους.

Επίσης, η ραγδαία και ακραία αύξηση των τιμών της ενέργειας που γρήγορα επέφερε ανατίμηση όλων σχεδόν των αγαθών και υπηρεσιών, περιήγαγε σημαντικό αριθμό του πληθυσμού σε δυσκολία, ενίοτε και σε αδυναμία, κάλυψης βασικών αναγκών. Οι επιπτώσεις της παρατεταμένης διατήρησης εξαιρετικά υψηλών τιμών στην ενέργεια αναμένεται να έχει ισχυρότερες επιπτώσεις, οικονομικές και κοινωνικές, το 2022.

Ταυτόχρονα, οι διαμεσολαβητικές παρεμβάσεις του Συνηγούρου του Πολίτη εξακολούθησαν, με αμείωτη ένταση, να επιστρατεύονται σε διαχρονικές και επίμονες εστίες κακοδιοίκησης, για την επίλυση στρεβλώσεων και αγκυλώσεων στην λειτουργία του διοικητικού μηχανισμού, στην κοινωνική ασφάλιση και πρόνοια, την εκπαίδευση, τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, τη φορολογική διοίκηση, τις μεταφορές.

Το πρόγραμμα μαζικού εμβολιασμού του πληθυσμού, αρχικά του ενήλικου και, προς το τέλος του έτους, και του ανήλικου, υπήρξε σε πλήρη ανάπτυξη, και, σε γενικές γραμμές, υλοποιήθηκε χωρίς σοβαρές δυσλειτουργίες. Παράλληλα, τα περιοριστικά μέτρα για τον περιορισμό της εξάπλωσης της πανδημίας ανακαλούνταν σταδιακά μέσα στο 2021. Η πίεση στο δημόσιο σύστημα υγείας, ωστόσο, παρέμεινε, καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς, σε υψηλά επίπεδα. Οι ανάγκες στην αντιμετώπιση περιστατικών COVID – 19 επιβάρυναν τη συνολική του λειτουργία, με αποτέλεσμα την αναδιάρθρωση μονάδων και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τον περιορισμό

ή καθυστέρηση στην παροχή υπηρεσιών για, μη σχετιζόμενα με την πανδημία, περιστατικά και χρόνιες παθήσεις. Οι πολίτες εξακολούθησαν να προσφεύγουν στις υπηρεσίες του Συνηγόρου του Πολίτη, τόσο για την αναλογικότητα της επιβολής περιοριστικών μέτρων και της υποβολής σε διαγνωστικό έλεγχο και εμβολιασμό ως προϋπόθεση για τη συμμετοχή στον επαγγελματικό και κοινωνικό βίο, όσο και για την πρόσβαση σε προγράμματα ενίσχυσης και υποστήριξης μαθητών, επιχειρήσεων και εργαζόμενων.

Παράλληλα, το 2021 κατέδειξε τα σοβαρά ελλείμματα σε όλες τις βασικές πτυχές για μια αποτελεσματική διαχείριση των άμεσων συνεπειών της κλιματικής αλλαγής: στο σχεδιασμό, την πρόληψη, την αντιμετώπιση και την αποκατάσταση.

Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει καθοριστικά την ισορροπία μεταξύ του ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος. Οι δε επιπτώσεις της είναι πλέον ιδιαίτερος σοβαρές, με αποτέλεσμα κάθε χρόνο να χάνονται ανθρώπινες ζωές, περιουσίες, εκτάσεις δασικού κεφαλαίου και αγροτικής γης, να καταστρέφονται υποδομές κ.λπ., ενώ ο οικονομικός αντίκτυπος, σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, είναι δυσμενέστατος. Ως εκ τούτου, κρίσιμα είναι τα μέτρα πρόληψης που πρέπει να λαμβάνονται από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Οι εκτεταμένες πυρκαγιές που σημειώθηκαν το καλοκαίρι του 2021, ανέδειξαν τη σημασία της κατάλληλης και επαρκούς πυροσβεστικής υποστήριξης.

Το σύνθετο πλέγμα αρμοδιοτήτων για υλοποίηση προληπτικών μέτρων και εργασιών, αναμφίβολα συντείνει στην ελλιπή και αναποτελεσματική διαχείριση ακραίων καιρικών φαινομένων. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση της αρμοδιότητας για την κοπή και κλάδευση δέντρων, σε περιοχές εντός ή εκτός εγκεκριμένων σχεδίων, ή και σε περιοχές που διέρχεται το δίκτυο διανομής ηλεκτρικής ενέργειας. Οι χιλιάδες πτώσεις δένδρων, συνεπεία της κακοκαιρίας «Μήδεια», οδήγησαν σε διακοπή ηλεκτροδότησης σε 40.000 νοικοκυριά και επιχειρήσεις, αναδεικνύοντας για άλλη μία φορά την επικίνδυνη έκθεση του εναέριου δικτύου διανομής ηλεκτρισμού στα φυσικά φαινόμενα. Παράλληλα, η κλιματική αλλαγή έχει επιτείνει την ανάγκη ορθολογικής διαχείρισης των ομβρίων υδάτων. Η έλλειψη αντιπλημμυρικών έργων, οι επικωματώσεις και οι αυθαίρετες κατασκευές σε ρέματα, αλλά και ο μη έγκαιρος καθαρισμός των φρεατίων στις πόλεις, είναι οι συνήθεις αιτίες για τις έντονες πλημμύρες. Κατά την εκδήλωση φαινομένων με έντονες βροχοπτώσεις (όπως λ.χ., οι κακοκαιρίες «Ιανός» το 2020, «Μπάλλος» το 2021), ολόκληροι οικισμοί και τμήματα πόλεων (Καρδίτσα, Κέρκυρα, περιοχές της Αθήνας, κ.ά.) πλημμύρισαν, καθώς, σε αντίθεση με την οικεία νομοθεσία, τα περισσότερα ρέματα, τα οποία εκ της φύσεώς τους αποτελούν τις οδούς απορροής, δεν έχουν καν οριοθετηθεί, ενώ η κοίτη τους έχει απομειωθεί με παράνομες κατασκευές. Εκ των βασικών, δε, λόγων για την παράλειψη οριοθέτησης, είναι το υφιστάμενο νο-

μοθετικό πλαίσιο, το οποίο δεν καθιστά αποκλειστικά αρμόδια συγκεκριμένη υπηρεσία, αλλά αντιθέτως δημιουργεί συντρέχουσα αρμοδιότητα στην Αποκεντρωμένη Διοίκηση, στην Περιφέρεια και στους Δήμους, με αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγχυση, να επιτείνεται η ολιγωρία, και οι υπηρεσίες τελικώς να αποποιούνται την ευθύνη ανάληψης του έργου. Το πρόβλημα σαφώς επιτείνεται εντός οικιστικών περιοχών.

Η ραγδαία και ακραία αύξηση των τιμών ενέργειας που παρατηρήθηκε μέσα στο 2021, είχε και έχει πολυδιάστατες και οξύτερες συνέπειες, τόσο στην οικονομία, όσο και στην κοινωνία. Το ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας, ήτοι η αδυναμία ενός νοικοκυριού να διασφαλίσει την ενεργειακή του επάρκεια, συνεπάγεται και δραματική επιδείνωση της ποιότητας ζωής. Η οξύτητα του προβλήματος καθιστά αναγκαία τη μετατόπιση της εστίασης του κοινωνικού κράτους από τις βραχυπρόθεσμες παθητικές παρεμβάσεις αποσπασματικού χαρακτήρα (όπως π.χ. η χορήγηση εφάπαξ βοηθήματος επανασύνδεσης ρεύματος για στήριξη καταναλωτών με χαμηλά εισοδήματα), στις ενεργητικές και μακρόπνοες πολιτικές ριζικής καταπολέμησης των αιτιών του φαινομένου.

Παράλληλα, με την στήριξη προγραμμάτων διακανονισμού οφειλών, την εύρυθμη λειτουργία προγραμμάτων κοινωνικής υποστήριξης των πλέον ευάλωτων καταναλωτών (όπως το Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο και οι ρυθμίσεις για τους ενταγμένους στο Μητρώο Ευάλωτων Πελατών) και την ενίσχυση του θεσμού των Ενεργειακών Κοινοτήτων, η ενεργειακή κρίση θέτει εκ νέου ζήτημα αποδέσμευσης των λογαριασμών κατανάλωσης ενέργειας από χρεώσεις υπέρ τρίτων. Η ενέργεια αποτελεί προϊόν που υπόκειται στους κανόνες της ελεύθερης αγοράς, είναι, όμως, ταυτόχρονα και αγαθό ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο. Ως εκ τούτου, δεν θα πρέπει να επιβαρύνεται με χρεώσεις αναντίστοιχες του είδους της παροχής, ιδίως όταν η αδυναμία εξόφλησης του λογαριασμού του ηλεκτρικού ρεύματος, με τον οποίο συνεισπράττονται οι χρεώσεις αυτές, έχει ως αποτέλεσμα το επαχθές μέτρο της διακοπής ηλεκτροδότησης.

Νομοθετική πρωτοβουλία που αναμένεται να έχει καθοριστική επίδραση στην αναδιαμόρφωση των κοινωνικών όρων συμβίωσης, απετέλεσε η τροποποίηση του οικογενειακού δικαίου. Ο Συνήγορος, που είχε ταχθεί προ πολλού υπέρ της επιτακτικής ανάγκης αναθεώρησης του πλαισίου, είδε σημαντικά σημεία των προτάσεών του να έχουν περιληφθεί στο σχέδιο νόμου, που αποτέλεσε τον Ν. 4800/2021. Η καθιέρωση της συνεπιμέλειας μετά τον χωρισμό των γονέων, η απροϋπόθετη άσκηση της γονικής μέριμνας του πατέρα που αναγνωρίζει εκούσια το παιδί του, η ρητή πρόβλεψη περί της υποχρέωσης του γονέα που μένει με το παιδί να εξασφαλίζει το δικαίωμα επικοινωνίας με τον άλλο γονέα και η στοιχειοθέτηση της παραβίασης του δικαιώματος αυτού ως κακής άσκησης της γονικής

μέριμνας, αποτέλεσαν θετική εξέλιξη προς την κατεύθυνση της πλήρους διασφάλισης των κατοχυρωμένων από τη Διεθνή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού (Δ.Σ.Δ.Π.) σε κοινή ανατροφή από τους δύο γονείς και σε επικοινωνία με τον γονέα που δεν μένει μαζί του. Με αφορμή την τροποποίηση του οικογενειακού δικαίου στη χώρα, ο Συνήγορος επισήμανε την ανάγκη θεώρησης, σε συμμόρφωση με τη Δ.Σ.Δ.Π., της κοινής ανατροφής από τους δύο γονείς και της επικοινωνίας ως δικαιωμάτων του παιδιού, με σαφή θεσμοθέτηση της εναλλασσόμενης κατοικίας. Μετά δε, την ψήφιση του νόμου, επισημάνθηκαν πλημμέλειες των μεταβατικών διατάξεων αυτού που, χωρίς πειστική αιτιολογία, στερούν από έναν ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό παιδιών – των οποίων οι υποθέσεις κρίθηκαν αμετάκλητα πριν την έναρξη ισχύος του – τη δυνατότητα μεταρρύθμισης των δικαστικών αποφάσεων που τα αφορούν, υπό το νέο καθεστώς, με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού.

Τον Απρίλιο του 2021, ο Συνήγορος έδωσε στη δημοσιότητα την ενδιάμεση Έκθεσή του για τις καταγγελλόμενες επαναπροωθήσεις αλλοδαπών, από την Ελλάδα στην Τουρκία, στην περιοχή του Έβρου. Η έκθεση κατέγραψε την πορεία της έρευνας που αυτεπαγγέλτως ξεκίνησε ο Συνήγορος τον Ιούνιο του 2017 μέχρι το τέλος του 2020. Η επανάλψη μιας διαχρονικά σταθερής πρακτικής ως προς τον καταγγελλόμενο τρόπο εντοπισμού, σύλληψης, μεταφοράς σε ενδιάμεσους σταθμούς και τελικής επαναπροώθησης των αλλοδαπών στην Τουρκία, έχει δημιουργήσει ανησυχία για το επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στη χώρα. Η ανταπόκριση των αρμοδίων αρχών της χώρας θα πρέπει να εστιάζει στην πλήρη, ενδελεχή και διαφανή διερεύνηση κάθε σχετικής καταγγελίας, αλλά και στην εκπόνηση και εκτέλεση αποτελεσματικού επιχειρησιακού σχεδιασμού για την προστασία όσων αλλοδαπών εισέρχονται με οποιονδήποτε τρόπο στην Ελλάδα, προκειμένου να αναζητήσουν διεθνή προστασία.

Η νέα πραγματικότητα της πανδημίας, τα μέτρα περιορισμού – ή και διακοπής – δραστηριοτήτων και μετακινήσεων δημιούργησε ανάγκες και προκλήσεις, στις οποίες όφειλε να ανταποκριθεί ο Συνήγορος του Πολίτη. Αν και η προστασία της υγείας, τόσο των στελεχών της Αρχής, όσο και των συναλλασσόμενων μαζί της πολιτών και η τήρηση των μέτρων λειτουργίας των υπηρεσιών απετέλεσε και αποτελεί αδιαπραγμάτευτη προτεραιότητα, εντούτοις καταβλήθηκαν αξιόπαινες προσπάθειες από το προσωπικό του Συνηγόρου, προκειμένου οι υπηρεσίες του να παραμένουν διαθέσιμες στους πολίτες. Και μάλιστα, μέσα στις συνθήκες που διαμόρφωσε η πανδημία, με αυξημένη την ανάγκη επαγρύπνησης και άμεσης παρέμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών τους και τη διαφύλαξη της νομιμότητας της διοικητικής δράσης. Οι υπηρεσίες της Ανεξάρτητης Αρχής αναδιοργανώθηκαν, ώστε να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες επικοινωνίας των πολιτών με τον Συνήγορο του Πολίτη. Καταγράφηκε σημαντική αύξηση

στον αριθμό των αναφορών που κατατέθηκαν μέσω της ιστοσελίδας του Συνηγόρου και των μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τόσο για την παρέμβαση της Αρχής για την αποκατάσταση της νομιμότητας, όσο και για την εξυπηρέτηση των πολιτών μέσω της παροχή ενημέρωσης και πληροφοριών.

Οι υγειονομικές, κλιματικές, ενεργειακές, οικονομικές, κοινωνικές προκλήσεις θα πρέπει να αποτελέσουν ευκαιρία επανεξέτασης, επαναξιολόγησης και ανασύνταξης. Η διαπίστωση του πόσο εύθραυστο μπορεί να είναι όλο το δικαιοπολιτικό μας οικοδόμημα, μπορεί και πρέπει να λειτουργήσει και θετικά. Να αυξήσει τα επίπεδα εγρήγορσής μας, να μας καταστήσει πιο ενεργούς, ευαισθητοποιημένους και ενημερωμένους πολίτες. Να ενδυναμώσει το αίτημα ουσιαστικής ενίσχυσης των φορέων εποπτείας και ελέγχου της δημόσιας εξουσίας, διεύρυνσης του πεδίου δράσης των θεσμικών αντίβαρων. Ο Συνήγορος του Πολίτη, από την πλευρά του, παραμένει ακλόνητα προσηλωμένος στην αποστολή του, να συμπαραστέκεται τόσο στον πολίτη, τον κάτοικο της χώρας, για την επίλυση κάθε διαφοράς και την άρση κάθε αδικίας, εκεί που πράγματι υπάρχει, όσο και στη διοίκηση, αποσκοπώντας με στοχευμένες παρεμβάσεις και θεσμικές προτάσεις να συμβάλει στη βελτίωση του επιπέδου της λειτουργικότητας και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Για τη θωράκιση του κράτους δικαίου, την ενδυνάμωση της δημοκρατίας.

Ανδρέας Ι. Ποττάκης

Συνήγορος του Πολίτη